

**ראיונות הקבלה בערבית- מה חושבים הסטודנטים הערבים על תהליך
הקבלה ועל השתלבותם במכללה?**

مقابلات القبول باللغة العربية- أفكار الطلاب والطالبات العرب على اجراءات القبول وعلى
انخراط الطلاب العرب في الكلية

דוח מחקר

ד"ר רבאח חלבי

ספטמבר 2014

מבוא

דוח זה מציג תוצאות מחקר שערכתי עבור תכנית לתואר שני בהוראה לנוער בהדרה ובסיכון בנושא השתלבותם של סטודנטים ערבים בתוכנית. הפניה לעריכת המחקר באה מראשת התוכנית, ד"ר מיכל ראזר, וזאת על מנת לחקור האם יש השפעה כלשהי על השתלבותם של התלמידים הערבים בתוכנית ובמכללה בכלל, בעקבות הנהגת הראיונות בערבית. יצוין ששינוי זה, שנעשה בתוכנית פורץ דרך ומאד מהפכני, ולמיטב ידיעתי והבנתי הינו יחיד לא רק במכללה אלא בכל המוסדות האקדמיים בישראל. האפשרות להתראיין בערבית הוצעה למועמדים הערבים ולא נכפתה עליהם ורובם המכריע קבל אותה בהתלהבות.

השתתפתי בביצוע השינוי בשנתו הראשונה כאשר ראיינתי מספר פעמים קבוצות מועמדים . קמילקה בהקשר זה אומר ; השאיפה בחברה רב תרבותית לא צריכה להיות הבנת האחר, כי זה כמעט בלתי אפשרי במיוחד כאשר יש הבדלים גדולים בין התרבויות והיסטוריה של עיונות בין העמים. השאיפה היא להבין את המגבלה של הבנת האחר ולכן לתת לכל קבוצה להביע את עצמה ולדבר בשמה (Kymilcka, 2003)

המחקר

שיטת המחקר בה בוצע המחקר היתה בעיקרה איכותנית וכלי המחקר בו השתמשתי היה הריאיון החצי מובנה. בנוסף נעזרתי בשאלון שכלל שאלות על אודות השתלבותם של סטודנטים ערבים שלומדים לתואר שני בתוכנית ההדרה במכללה. נוסח קודם של השאלון היה כבר קיים ברשות (במחקר דומה שערכו לב ארי ולרון, 2012) והוא עובד והותאם לצרכי המחקר שלנו (ראו נספח 1). רואיינו שבעה סטודנטים וסטודנטיות משנה ראשונה- מחזור תשע"ג- ושבע סטודנטיות משנה שנייה בתוכנית- מחזור תשע"ד. המחקר הוצג לכל הכיתה סטודנטים שהסכימו לקחת בו חלק הופנו לחוקר. כמו כן חולקו השאלונים לכל הסטודנטים שלומדים בתוכנית על ידי ראשת התוכנית.

את הסטודנטים ראיינתי במשרדי במכללה בשפה הערבית, במהלך הריאיון הרגשתי פתיחות רבה ומוכנות של המרואיינים לדון בסוגיה שהעליתי בפניהם. ההרגשה שלי היתה שהם מאד רוצים לדבר על נושא המפגש שלהם כערבים עם המוסד היהודי ועם סטודנטים יהודים, לעומתם, חלק קטן מהסטודנטים הססו וקצרו בדבריהם. משך הראיונות נע בין 30 דקות לבין 45 דקות. הנחקרים נחלקים לשתי קבוצות :

קבוצה א' - רואיינו בתהליך הקבלה בעברית – נמצאו בזמן המחקר בשנה ב'.

- 14 נבדקים (מתוך 18 סטודנטים ערבים) – ענו על שאלון
- 7 רואיינו

קבוצה ב' – רואיינו בתהליך הקבלה בערבית- נמצאו בזמן המחקר בשנה א'.

- 12 נבדקים (מתוך 13 סטודנטים ערבים)- ענו על השאלון
- 7 רואיינו

עיבוד הנתונים הכמותניים כלל ממצאים תאוריים בלבד, בשל מיעוט המשיבים (ממוצעים וסטיות תקן). הנתונים האיכותניים עובדו לתמות מרכזיות מהראיונות שהקלטתי וזאת מתוך שמיעה של הראיונות ותמלול חלקים רלוונטיים מהם. הראיונות אומנם כללו שיח נרחב עם השתלבותם במכללה, אולם בדו"ח זה אביא רק את החלק העוסק בתהליך הקבלה. צריך להדגיש שעיבוד הנתונים של השאלון הכמותי שמובא כאן בלוחות מתייחס לשתי קבוצות קבוצה א' וקבוצה ב'. הבדלים בין שנה א' לשנה ב' נבדקו במבחן מאן-וויטני לכל המדדים המסכמים המחושבים (שביעות הרצון מהראיון, תחושת שייכות למכללה, תפיסת האווירה ויחסי הגומלין בה) ונמצאו הבדלים רק במדד שביעות הרצון מהראיון (שיוצגו בסמוך ללוח 1).

ממצאים

הממצאים מתייחסים לחמש סוגיות שעלו מהמחקר:

1. הערכת ראיון הקבלה למכללה
2. אווירה ואקלים חברתי במכללה
3. יחסי גומלין בין סטודנטים ערבים ויהודים
4. הרגשת שייכות למכללה
5. הבדלים בתוך קבוצת הסטודנטים הערבים

רק בהיבט הראשון נמצא הבדל בין הקבוצות באף אחד מההיבטים הנוספים לא נמצא הבדל בין קבוצה א' לקבוצה ב'.

הערכת ראיון הקבלה למכללה

הסטודנטים התבקשו להעריך את ראיונות הקבלה. בסך הכל הערכת הראיונות היתה חיובית. בעיקר חשו שניתנה להם הזדמנות שווה, הם יכלו להתבטא בחופשיות. תחושת הנוחות והבטחון שחשו עם המראיינים הייתה בינונית (לוח 1). נמצא הבדל במדד המסכם לשביעות הרצון מהראיונות מובהק בין שנה א' ושנה ב'. ממוצע שביעות הרצון בשנה א' היה 4.3 עם סטיית תקן 0.66, ובשנה ב' ממוצע שביעות הרצון היה 3.2 עם סטיית תקן 0.92. **כלומר אלו שהתראיינו בערבית היו מרוצים יותר מהראיונות מאשר אלו שהתראיינו בעברית. בשאר ההיבטים שנבדקו לא נמצא הבדל בין קבוצה א' לקבוצה ב'.**

לוח 1. הערכת ראיונות הקבלה (1=כלל לא; 5=במידה רבה מאד, ממוצעים וסטיות תקן)

SD	M	N	
0.96	4.2	24	1. הרגשת שבריאיון ניתנה לה הזדמנות שווה כמו לכל המועמדים
1.17	3.9	25	2. הראיון זכור לך כחוויה טובה
1.12	3.9	25	3. בראיון יכולת להביע את עצמך בחופשיות
1.16	3.6	25	4. בראיון יכולת לבטא את עצמך בצורה מדויקת
1.14	3.6	24	5. הרגשת בנוח עם המראיינים
1.32	3.4	24	6. המראוינים השרו הרגשה של ביטחון
0.94	3.8	25	מדד שביעות הרצון בראיון הקבלה ($\alpha=0.914$)

סטודנטים וסטודנטיות שרואיינו בערבית חוו את הריאיון בצורה חיובית יותר והרגישו שהצליחו לבטא את עצמם בצורה טובה יותר. הנתונים האלה משקפים ותומכים את מה שעלה בראיונות כאשר המרואיינות, שהתראיינו בעברית, הצביעו על קושי וחוויה לא פשוטה בריאיון: "זאת היתה חוויה מאד קשה, היה מאד קשה להביע רגשות בשפה העברית ושה יצא אמין ויאמינו לי כמו ליהודים". אנו רואים שהשפה מצוינת בצורה מפורשת כדבר שיצר את הקושי בריאיון, מרואיינת אחרת מדברת על הקושי בשפה המדוברת תרתי משמע, זאת אומרת גם בשיח שעולה בשפה העברית: "יצאתי מהריאיון בהרגשה מאד קשה, השפה היתה מכשול, למרות השפה העברית שלי טובה בשפה שלי הייתי יכול להביע על הרגשות שלי הרבה יותר טוב... היתה מועמדת יהודייה שדברה על שירותה בצבא וביקשו ממני להתייחס לעניין, מה הקשר שלי לעניין זה?".

לעומת זאת הדיווחים מהמרואיינים שעברו ריאיון בערבית, היו שונים. האפשרות לראיון בערבית הפגיעה לטובה את המרואיינים הערבים: "הופתעתי שהראיון התנהל בערבית, הרגשתי מאד בנוח היות ודברנו בערבית יכולתי לבטא את עצמי בצורה טובה יותר". הריאיון בשפה הערבית הקל על המרואיינים את המשימה אבל גם העביר מסר שהמכללה מכירה בסטודנטים הערבים ובשפתם: "בהתחלה בקשתי להתראיין בעברית ועכשיו בדיעבד אני מאד שמחה שבחרתי בסוף בערבית זאת היתה חוויה מאד מיוחדת וטובה. ההרגשה שקבלתי אותה מהריאיון שמכירים בי כערביה והזהות שלי מכובדת על ידי המכללה". מרואיינת מוסיפה ואומרת באותו כיוון: "בשפה שלי הצלחתי להביע את עצמי יותר, הצלחתי להעביר את הרגשות שלי בצורה מדויקת יותר. ההרגשה שלי היתה טובה, זה היה מבחינתי מסר לשוויון, זה הישג גדול אני רוצה שזה יגיע לכל מכללה ואוניברסיטה. יצאתי בהרגשה מאד טובה הרגשתי שנתתי כל מה שיש בתוכי". לסיכום הריאיון בערבית מקל על המועמדים ומאפשר להם להביע את עצמם באופן מלא, במיוחד כאשר מדובר על הבעת רגשות. אבל בנוסף לזה הריאיון בערבית מעביר מסר חשוב של שוויון, ושל הכרה בסטודנטים הערבים, בשפתם ובתרבותם מצד המכללה. עמדות לגבי השתלבות במכללה

אווירה ואקלים חברתי במכללה

הסטודנטים מרגישים מאד בנוח במכללה, הם מרגישים שהמרצים מתייחסים אליהם בצורה שווה כמו אל היהודים, הם חשים באווירה סובלנית ובכל זאת הם מדווחים שאינם נוהגים להתבטא באופן חופשי בכיתה.

לוח 2. יחסי הגומלין בין סטודנטים ממגזרים שונים בארונים, בלימודי התואר השני (1=כלל לא; 5=במידה רבה מאד, ממוצעים וסטיות תקן)

SD	M	N	
0.92	4.2	24	1. את/ה מרגישה/ה שהמרצים מתייחסים אליך באופן שוויוני, בדרך כלל
0.85	4.0	25	2. במכללה מתייחסים באופן שווה לסטודנטים יהודים וערבים
1.08	4.0	24	3. ההזדמנות להישגים אקדמיים שווה לערבים ויהודים
0.93	4.0	25	4. את/ה מרגישה/ה כשווה בין שווים במכללה
1.00	3.9	25	5. יש אווירה של סובלנות בקרב הסטודנטים במהלך השיעורים
1.22	2.9	25	6. סטודנטים ערבים נוהגים להתבטא בחופשיות במהלך השיעורים
0.76	3.8	25	מדד האווירה במכללה ($\alpha=0.860$)

"יש אווירה של חממה אווירה מאד טובה, אתה נכנס למקום נוח. יש יחס אנושי יותר מכל הגורמים" (שנה א'). סטודנטית שנה ב' ממשיכה באותו כיוון ואומרת: "מרגישה בנוח באורנים לא מרגישה שאני שונה מקבלים אותי ונותנים הרגשה טובה. אני די מרוצה כאן". עיקר האווירה הטובה מיוחסת ליחס שהמרצים נותנים לסטודנטים הערבים: "אתה מרגיש בבית, המרצים לא מתייחסים אלינו כמספר, אתה קיים, המרצים מדברים אתך בחוץ ויש הרגשה של משפחה, לא כמו באוניברסיטה" (שנה ב'). המרצים אמפאטיים אתנו והם תומכים בעמדות שלנו" (שנה א').

יחסי גומלין בין סטודנטים ערבים ויהודים

מהמחקר עולה כי שאין כמעט קשרים חברתיים בין יהודים וערבים, יש מעט שיתוף פעולה וולונטרי בהכנת עבודות ויש היכרות הדדית רק במידה מסוימת. שיתוף פעולה לימודי קיים קצת יותר, אבל זה מכורח המציאות בכיתות מן הסתם. בסך הכול יחסי גומלין בין סטודנטים ממגזרים שונים קיימים רק במידה מועטה. כאמור לא נמצאו הבדלים בין הסטודנטים מקבוצה א לאלו מקבוצה ב'.

לוח 3. תאור יחסי הגומלין בין סטודנטים ערבים ויהודים במכללה (ממוצעים וסטיות תקן, 1 = כלל לא; 5 = במידה רבה מאד)

SD	M	N	
0.86	3.4	25	1. קיים שיתוף פעולה לימודי בין סטודנטים ערבים ויהודים
0.73	3.0	25	2. קיים שיתוף פעולה חברתי בין סטודנטים ערבים ויהודים
0.84	3.0	25	3. אתה/ה מכיר/ה היטב סטודנטים יהודים
0.75	2.8	25	4. סטודנטים ערבים ויהודים מכירים היטב אחד את השני
1.11	2.4	25	5. אתה/ה נוהגת/לשתף פעולה בהכנת עבודות עם סטודנטים יהודים
1.01	1.8	24	6. יש לך קשרים חברתיים, מעבר לשעות הלימודים עם סטודנטים יהודים
0.70	2.7	25	מדד יחסי הגומלין ($\alpha=0.841$)

ההערות לגבי האווירה הטובה נוגעות גם לסטודנטים היהודים אבל במידה פחותה יותר: "הקשר עם הסטודנטים היהודים מאד טוב, הם דואגים לי כאשר אני קצת לא במצב רוח טוב כולם שואלים לשלומי" (שנה ב'). לפעמים הדיווח על היחס הטוב של הסטודנטים היהודים היה גם מסויג: "יש סטודנטיות יהודיות טובות שמנסות ליצור קשר אתנו ויש שנמנעות ומתרחקות מאתנו. יש גזענות, יש סטודנטיות שעוברות לידנו ומתעלמות מאתנו" (שנה א'). למרות האווירה החברתית הטובה שמדווחים עליה כל הסטודנטים עדיין זה לא משכיח מחלק מהם לפחות שהם ה"אחרים", הזרים: "האווירה במכללה מאד יפה מנסים ליצור שיווין כאן, האווירה כאן מאד יפה בהפסקות כולם יושבים ביחד ערבים ויהודים. אבל בכל זאת אנחנו נשארים כאן כמיעוט אסור לנו לבטא את עצמנו באופן חופשי. האווירה טובה אבל אין לנו ייצוג בפעילויות החברתיות" (שנה א').

המרוויינים דווחו בעיקר על אווירה טובה ועל יחסים אישיים בלימודים לא מעבר לזה כאשר רוב הקשרים החברתיים מתנהלים בין הערבים לבין עצמם: "הקשר הדוק עם הערבים בקבוצה שלי

יש את הטלפונים שלהם ויש לי קשר הדוק איתם, עם היהודים לא. את העבודות בזוגות אני עושה עם ערבים" (שנה א').

מרואינת אחרת מחזקת את הכיוון הזה ואף מסבירה ומפרטת: " כשיש הרבה סטודנטים ערבים זה נותן אוירה נוחה.. רוב הקשרים שלי עם ערבים, את העבודות אני עושה רק עם ערבות.

בהפסקות רק עם ערבות, מחכות אחת לשנייה ושומרים מקום אחת לשנייה. הרבה יותר נוח ביננו, מדברות על דברים משותפים לנו" (שנה ב'). כמובן שהדבר הזה לא מקבל נפח פוליטי הוא נעשה באופן ספונטני ומסיבות תרבותיות בעיקר: "באופן ספונטני הבנות הערביות יושבות ביחד, יותר נוח לי עם הערביות כי יש דברים משותפים ביננו, תרבות ושפה וכו...היות ויש הרבה ערבים בתוכנית זה נותן הרגשה טובה, זה נותן ביטחון וחיזוק" (שנה א).

לא רק שרוב האינטראקציות של הסטודנטים והסטודנטיות הערבים נעשים בינם לבין עצמם, אלא שהקשרים האלה תורמים גם לחיזוק הסטודנטים והגברת הביטחון שלהם, וזה מתאפשר בגלל שיש אחוז די גדול של סטודנטים ערבים בתוכנית (30% ומעלה), בשונה מתוכניות אחרות במכללה ובעיקר ממוסדות אקדמיים אחרים: "מציאת הרבה ערבים בתוכנית נותן הרגשה נוחה והרגשה של העצמה זה נותן גיבוי אחד לשני ומאפשר יותר להתבטא, רוב היחסים החברתיים עם הערבים" (שנה ב'). הנתון הזה אף מחזק את המרחק בין הסטודנטים הערבים והיהודים, כי לא רק שאין קשרים חברתיים אלא שהלימודים עם סטודנטים יהודים לבד נתפס כחוויה לא נעימה וחברים ערבים לספסל הלימודים מרככים אותה. או במלים אחרות סטודנטים ערבים מחזקים אחד את השני למול הסטודנטים היהודים שנתפסים כ"אחר" הלא קרוב ואולי אף המאיים.

הרגשת שייכות למכללה

ככל שמדובר במרכיבים זהותיים תחושת השייכות רופפת. תוכני הקורסים אינם מדברים עליהם, הזהות שלהם לא באה לידי ביטוי במכללה והפעילות החברתית במכללה לא מעניינת אותם כלל (לוח 4). גם כאן אין הבדל בין הקבוצות

לוח 4. תיאורה מידת השייכות וההזדהות עם המכללה(ממוצעים וסטיות תקן, 1= כלל לא; 5= במידה רבה מאד)

SD	M	N	
0.84	4.0	25	1. את/ה מרגישה/ה בנוח במזכירות הפקולטה
0.81	3.9	25	2. הגישה שלך למרצים חופשית
1.26	3.5	25	3. את/ה מרגישה בבית במכללה
0.93	3.0	25	4. תוכני הקורסים מתייחסים גם לחברה שלך
1.08	2.8	23	הזהות של הקבוצה שלי באה לידי ביטוי במכללה
1.23	2.5	25	5. את/ה מרשה לעצמך להביע עמדות פוליטיות במכללה
1.46	2.3	25	6. השפה מהווה מכשול בלימודים
1.18	2.2	24	7. הפעילות החברתית במכללה מעניינת אותך
0.72	3.2	25	מדד שייכות, עם שאלה 6 הפוכה ($\alpha=0.809$)

הנתונים מצביעים על הימנעות של הסטודנטים הערבים מהשתתפות ודיבור בשיעורים כפי שזה תואר בצורה מאד ממצה על ידי אחד המרואיינים: "אנחנו לא מדברים באותה פתיחות וביטחון כמו היהודים. אנחנו מתכננים מתי ואיך לדבר והיהודים מדברים ללא חשבון. אין לנו מספיק

ביטחון כדי להביע את עצמנו, אנחנו עושים חשבון מה הם יחשבו עלינו אחרי שאנחנו מדברים, אני יותר צופה מאשר משתתף בדיונים. אני מרגיש שאני לא בבית, אני מרגיש יותר כאורח, אורח רצוי אבל אורח" (שנה א).

אחדים מהמרואיינים יחסו את מיעוט הדיבור שלהם בשיעורים לעניין השפה, והקושי להתבטא בשפה העברית אבל אחרים נתנו לזה הקשר סוציו פוליטי רחב יותר כפי שראינו בציטוט הקודם. מה שעולה כאן זו תחושת הסטודנטים כאורחים למרות האווירה הטובה שדווחו עליה קודם זאת אומרת אורחים רצויים אבל עדיין אורחים, כפי שהוסיפה ואמר אחת המרואיינות בהקשר זה: "אני מבחינה אינטלקטואלית לא פחות מאף אחד, אבל כמות הדיבור בשיעורים שלי פחות מהיהודים, בעיקר בכל הקשור להבעת דעה והבעת רגשות יותר קשה לנו. היהודים מרגישים בבית, ואני לא ממש שייכת, למרות שאני משלמת כסף כמו כולם אבל ההרגשה שאתה בן מיעוט דרגה שניה" (שנה א').

לעומת היחסים האישיים והאווירה החברתית הנוחה כאשר מגיעים לזהות הלאומית ולפוליטיקה הדברים הרבה יותר מורכבים. המוטו המרכזי שעולה בהקשר הזה הוא חשש והימנעות: "אני נמנעת להיכנס לנושאים האלה, אני באה לסיים את התואר בשלום ולהימנע מכאב לב לי ולקבוצה השנייה, כי אם אתה מדבר על הנושאים האלה אתה הופך לא מקובל על הקבוצה השנייה. גם אם יש לי מה להגיד אני שותקת כדי לא להסתבך, כי אם תגיד מה שאתה חושב הם מסתכלים עליך אתה ערבי נגד המדינה. .. אני חוששת גם אם אדבר בנושאים האלה זה יזיק לי מבחינת המרצים, אני חושבת כמה פעמים מה להגיד, כי את לא יודעת מה המרצה יחשוב עליך, גם אם הוא נראה סבלני וטוב" (שנה א').

המוטו הזה להימנע ולשתוק ולא לדבר על נושאים רגישים כדי לא לפגוע במרקם היחסים עם המרצים, ובעיקר עם הסטודנטים חוזר שוב ושוב: "כאשר מגיעים לפוליטיקה כל הקשרים הטובים עם הסטודנטים לא עומדים... אני נמנעת לדבר פוליטיקה כי אני מפחדת. אחת החברות היהודיות שלי אמרה אני מאד אוהבת אותך ואני רוצה להזמין אותך לחתונת הבת שלי אבל תשני את העניין הזה שאת פלסטינית... אני נמנעת מדיבור על הזהות שלי כי אני יודעת שאני נמצאת במכללה יהודייה אני צריכה להתאים את עצמי... אני נזהרת בדיבור שלי גם עם מרצים טובים, כי אני מפחדת אם אדבר כל מה שיש לי זה יקלקל את הקשר עם המרצים" (שנה ב').

החשש גובר על הרצון להביא את הזהות ואת הנרטיב ההיסטורי הפלסטיני, והאין אונות הזאת גורמת לכעס שמופנה לסטודנטים היהודים: "... זה מאד כואב לי אבל אני לא יכולה להגיד כלום על זה כי אני מפחדת מה יקרה לי. אני מאד קשה לי כאן כאשר אנחנו לומדים על הדרה והסטודנטיות היהודיות לא מבינות אותנו בכלל ולא מקבלות אותנו ולא מכירים בנכבה... היהודים מדברים על כל דבר בלי חששות כי זה הבית שלהם זה המדינה שלהם. זאת מכללה יהודית בסופו של דבר" (שנה ב').

אחת הסטודנטיות תארה את המצב המורכב והעדין הזה בצורה מאד מעניינת, כאשר היא הסבירה על הטרייד שהיא עושה, אווירה טובה מול הקרבת הזהות הלאומית: "... פעם התבטאתי במשהו כולם התקיפו אותי והרגשתי מאד קשה... לי אסור להתבטא כמו שמותר להם.. אני והחברות היהודיות בכלל לא מדברות על פוליטיקה, כדי לשמור על הקשרים... האווירה טובה אבל אני נמנעת ומשאירה חלק מזהותי מחוץ למכללה כדי לשמור על האווירה הטובה הזו...אני נזהרת בלשוני כי חשוב לי שהמרצים לא יתפסו אותי כקיצונית" (שנה ב'). הציטוט האחרון מסכם

את הסיטואציה; שמירה על אווירה טובה עם הסטודנטים היהודים ועל יחסים תקינים עם המרצים תמורת וויתור על הזהות, על ההיסטוריה על הנרטיב הפלסטיני.

הבדלים בתוך קבוצת הסטודנטים הערבים

בתוך קבוצת המרואיינים היו הבדלים וניואנסים במיוחד בכל הקשור לנושא הזהות, פוליטיקה והרגשת ההשתייכות למכללה. ההבדלים האלה תאמו את המוצא העדתי-דתי, כאשר המוסלמים דווחו על ניכור הרב ביותר ועל דיכוי זהותם הלאומית בתוך המכללה ועל חששם מדיבור בנושאים פוליטיים, הנוצרים דווחו על ניכור אבל בדרכה נמוכה יותר, הדרוזים והבדווים דווחו על דרכת הניכור הנמוכה ביותר ועל קרבה מאד גדולה למכללה וליהודים, ולא דווחו על קושי בעיסוק בפוליטיקה אם כי דווחו שהם לא ששים לדבר על הנושא. הבדלים אלה נובעים, ככל הנראה, משירותם של הדרוזים וחלק מהבדווים בצבא, אבל ההבדלים האלה מועצמים בתקופה האחרונה - במיוחד בכל הקשור לנוצרים - בגלל מה שקורה בסוריה ובעיראק.

סיכום והמלצות

מטרת מחקר זה הייתה לבדוק כיצד חשים הסטודנטים הערבים במכללה תוך השוואה בין תהליכי קליטה בערבית לבין תהליך קליטה בעברית. בין הסטודנטים שעברו ריאיון קבלה בערבית לבין אלה שעברו את הריאיון בשפה העברית, ההבדל היחידי שנמצא הוא בחוויה של הריאיון עצמו. בשאר המשתנים שנחקרו לא נמצאו הבדלים בין שתי הקבוצות. הראיונות בערבים הם נדבך חשוב בתהליך השתלבותם של הסטודנטים הערבים. לפיתפיתותי, השפה היא כלי שאינו מיועד רק לתקשורת, מבחינתי השפה היא בראש וראשונה מרכיב עיקרי של זהות ותרבות ואולי אף המרכיב החשוב ביותר של הזהות. לכן אפשרות לראיונות בשפה הערבית, עבור מועמדים ערבים אינה שינוי טכני אלא שינוי מאד מהותי ויש בו אף אמירה חברתית-פוליטית מאד חשובה, של הכרה בערביות של המועמד הערבי. ויש בה הכרה במגבלה של המראיין היהודי להבין עד הסוף את המרואיין הערבי וממילא גם לשפוט אותו בצורה הוגנת יחד עם זאת, ולמרות שבאופן כללי הסטודנטים מרגישים טוב במכללה ומרגישים הערכה וכבוד בעיקר בקרב הסגל ופחות בקרב הסטודנטים היהודים עלו מספר נקודות שחשוב להתייחס אליהן. הסטודנטים נמנעים מלבטא את זהותם באופן מלא ומוותרים על הבאת הנרטיב הפוליטי-היסטורי שלהם, כדי לא ליהרגיז את בעלי הבית! הסטודנטים הערבים בהכירם את המציאות עושים טרייד; וויתור על חלק מהזהות תמורת אווירה טובה ויחס טוב במכללה. הם באים ללמוד וזאת המשימה העיקרית מבחינתם, והם יתנהגו באופן שיגרום להם להשיג את התואר במינימום בעיות. הם מודעים לזה שהמכללה היא יהודית ושלסטודנטים היהודים מותר מה שלהם אסור, זה מבחינתם לא נעים אבל גם לא נורא, בעיקר לאור זה שהמצב במכללה הרבה יותר טוב ממקומות אחרים, בעיקר בכל האמור אוניברסיטאות שנחוו על ידי מי שלמד בהם בצורה מאד קשה.

בעיני מצב זה בעייתי כי בעצם הוא משקף את המציאות הסוציו פוליטית, וכפי שכבר הוזכר המציאות הזו די מרוככת במכללה. מה שמדאיג הוא ההימנעות וצמצום העצמי נמשכת ומתקיימת גם בדיבור ובביטוי העצמי באופן כללי ולא דווקא בנושאים שקשורים לזהות

ולפוליטיקה. חווית הגמגום שחלקם מרגישים, לכאורה גמגום בדיבור נובע מגמגום עמוק יותר בפנימיות בזהות ובביטחון העצמי.

נקודה אחרונה שראויה לציון היא שלמרות האווירה הטובה והנוחה עליה מדווחים הסטודנטים הערבים, אין להם אינטראקציות משמעותיות עם הסטודנטים היהודים, לא במישור החברתי וגם לא מישור הלימודי. הם מרגישים בבית בחברת חבריהם הערבים, בהפסקות הם נמצאים ביחד אוכלים ביחד, וכותבים עבודות ביחד ומרגישים מאד בנוח אחד עם השני. זה הגיוני ותואם ממצאים ממחקר אחר שערכתי על הסטודנטים מחוג לחינוך באוניברסיטה העברית. טאטום (Tatum, 1999) כתבה ספר על אותה תופעה בהקשר לסטודנטים שחורים בארצות הברית וכותרתו "למה הבחורים השחורים יושבים ביחד בקפטריה?".

המלצות:

1. להמשיך את הראיונות בשפה הערבית, גם אם זה לא תורם להשתלבות טובה יותר אחר כך במכללה כי זה נותן אפשרות לביטוי עצמי בצורה מיטבית, וכנראה שגם מעלה את הסיכויים של מועמדים ערבים להתקבל לתוכנית. זה גם מעביר מסר של קבלה וכבוד מצד המכללה. אני ממליץ לאמץ את הדגם הזה בכל תכונות התואר השני.
2. אני ממליץ להמשיך ולבדוק את השאלה הזו לאורך זמן וכן לבדוק את סוגיית ההישגים הלימודיים בעקבות ריאיון הקבלה בערבית, דבר שלא התאפשר הפעם בגלל חלקיות הנתונים.
3. יש חשיבות שנהל דיון בנינו, באשר לתחושות הסטודנטים הערבים במכללה בכלל. האם נוכל לבנות מערך של עבודה אשר יקל עליהם בהיבטים נוספים? ויאפשר את ההתנתחותם באופן מלא ומעמיק יותר? כגון יצירת מסגרת דיאלוג מכוון בין יהודים וערבים, לערוך פעילות חברתית-פוליטית שיתאמו לסטודנטים הערבים, ואולי כדאי למצוא דרכים להתייחס לחברה הערבית ולחינוך הערבי בתוך תוכנית הלימודים באופן רחב יותר ממה שנעשה היום.

לרון, ד. ולב ארי, ל. (2013). "יש פה משהו שמאפשר": סטודנטים יהודים ואחרים' בתכניות התואר השני במכללת אורנים". דברים, 6, ' 99-116.

Kymilcka, W. (2003). Multicultural state and intercultural citizens. Theory and Research in Education, 1, 147-169.

Tatum, B. (1999). "Why are the black kids sitting together in the cafeteria:and other conversation about race. New York: Basic Books.

•